

Indija, dežela protislovnih strasti

Pred nami je posebna številka *Časopisa za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo*, ki podrobneje obravnava socialno-politične razsežnosti, razvojne strategije in vsakdanje življenje azijske podceline. Doslej so strokovne in znanstvene obravnave zanemarljivo malo spregovorile o zgodovinskih, ekonomskih, socialnih in političnih razsežnostih indijske civilizacije, ali pa o sodobnih razvojnih usmeritvah Indije, so pa natančneje in obširneje premišljale indijska duhovna, religiozna in filozofska izročila. V večini držav tako imenovanega tretjega sveta antropologija in arheologija sploh še nista dobili priložnosti, da bi opravili vsaj del svojega dela. Še vedno je razmeroma malo poznanega o vzponu in padcu civilizacij, o izumrlih kulturah, tradicijah in znanostih.

Vsaka uglednejša ali naprednejša univerza v Evropi praviloma ponuja azijske in afriške študije, kulturne študije, ameriške študije, sinologijo, indologijo, latinskoameriške študije, postkolonialne študije itn. Prav v zadnjih dveh desetletjih smo pričeli intenzivnemu in hitremu razvoju takih in podobnih študijev v okviru fakultet in inštitutov, ki obravnavajo realnosti iz neevropskega prostora, čeprav lahko že s hitrim pregledom posameznih študijskih smeri ugotovimo, kako malo kritičnih vsebin o najbolj aktualnih družbenih in globalnih vprašanjih se pravzaprav skriva pod tem škrlatnim plaščem. Med take zanimive obravnave bi na primer sodili študije geopolitike, socialno-politične analize, preučevanja razvojnih in okoljskih strategij in politik, družbenih sistemov in stratifikacij, socialnih in kulturnih družbenih potencialov skupnosti in organizacij, analiziranje pasti vsakdanjega življenja v državah tako imenovanega tretjega sveta ter gospodarskih in političnih mehanizmov za globaliziranje sveta. Ameriške študije se večinoma nanašajo na ZDA, kulturne spet na države Zahoda. Kljub vsemu pa lahko najdemo posamezne univerze, ki se teh obsežnih vprašanj lotevajo celostno in z izdelanimi študijskimi programi.

V Sloveniji so obrobne že same postkolonialne študije, o relevantnih in poučnih tematikah iz dežel v razvoju ali problematikah tako imenovanega tretjega sveta pa se najpogosteje spregovori le prek posameznih primerov, kot potrditev teorij o razvoju globalne družbe, ali pa

¹ Ne gre za napako – sama delta reke Ganges v Indiji in Bangladešu ustvari izjemne pogoje za kmetijstvo, ki lahko proizvede hrano za pol milijarde svetovne populacije.

posameznih sistemov. Doslej se je dodobra razvila le sinologija, vse druge smeri ostajajo kot deli posameznih študijskih predmetov. Na podiplomskem študiju Fakultete za družbene vede in Filozofske fakultete sicer že najdemo ameriške študije, vendar je vprašanje, na kakšen način: kot je razvidno iz predmetnika Filozofske fakultete, za njih ameriške študije pomenijo »študije držav ZDA«; na Fakulteti za družbene vede pa vsestransko preučevanje ZDA, kjer se v naslovih predmeta najdejo tudi »indijanci«, dopolnjujeta še modul o Kanadi in Mehiki. Raziskovalno delo in izpopolnjevanja smejo njihovi študentje opraviti v ZDA, Kanadi in Evropi, strokovno desetdnevno ekskurzijo v okviru tega študija pa lahko opravijo vse drugje kot v Latinski Ameriki (in sicer na Japonskem, v EU, Avstraliji, Iranu, Kitajski in Indiji)!

Pri *Časopisu* smo se na podlagi številnih refleksij o stereotipizaciji in generalizaciji v samih študijskih programih in s tem tudi zaradi nevarnega in selektivnega zoževanja družboslovnih in humanističnih področij, študijev in raziskovanj odločili, da pripravimo tematske številke, ki bi spregovorile o teh vrzelih ter ponudile zanimivo in relevantno literaturo iz držav tako imenovanega tretjega sveta. Leta 2001 smo prvič obširneje spregovorili o *Afrikah* [št. 204/205], leta 2005 je sledila razprava o *Latinski Ameriki* [št. 222], zdaj pa je na vrsti tudi diskusija o *Indiji*. Dežele v razvoju niso zanimive le za antropologijo, zgodovino ali posamezne parcialne humanistične študije, temveč bi morale biti integrirane tako v študij sociologije, ekonomije, politologije in prava kot v vrsto drugih, novejših študijskih smeri. Kadar govorimo o globalnem svetu in globalizirani družbi, se ponavadi nanašamo na Evropo in ZDA, hkrati pa zatrujemo, da je globalizacija preseгла delitev med centrom in periferijo sistema. Upamo, da bo ta zbornik z razpravami o Indiji nova spodbuda za odpiranje manj uveljavljenih in raziskanih področij in območij.

Priložnosti Indije

Sveta Ganga se spusti iz severnih ledenikov najvišjega gorstva sveta, Himalaje, kjer snežni leopard še preganja divje koze, da bi izpirala grehe in vračala zdravje, da odnese pepel mrtvih in povrne življenje. Izlije se v veličastni delti Bengalskega zaliva, da z njo ustvari čudesa pogojev za nahranitev vsakega dvanajstega državljana planeta.¹ Dežela prostranstev riževih polj, globine monsunskega tropskega pragozda, čajnih nasadov, mangovega soka, *čapatijev* (indijskih kruhkov), leče in betelovega oreha, dežela barv, vonjev in okusov.

Arundhati Roy

Poznana je po rubinu, smaragdu in najdražjem diamantu na svetu – kohinurju, po indigu, kašmirju, svili, cigaretah panbiri, vseh vrst oreščkov, jasmínu, nepregledni vrsti (pekočih) začimb in dišav, dravidski, indo-saracenski, kolonialni, drugi falični (kot je trdil Hegel) in simetrijski arhitekturi, po več tednov trajajočih kraljevskih porokah, Kamasutrinih »malih nebesih«, uveljavljenih inženirjih, zdravilcih, znanstvenikih in neštetihih modrostih ter skrivnostih, ne le duhovnih, tudi povsem posvetnih. Danes skriva realnost o sobivanju veličastnih preteklosti in moderne sedanjosti. In še veliko več od naštetega: je zaklad in razpotje svetov vednosti, je dežela intuicij, iluzij, manter, dvojnosti, središče najstarejše obrti in ne moremo se ustavit... To je dežela »velikih jezov, nuklearnega orožja in privatizacije«, kot je zapisala

Arundhati Roy, verjetno najbolj prepoznaven kritičen ženski glas o Indiji in iz Indije.

Indija je največja dežela z »delujočo demokracijo na svetu«, trdijo dokumenti evropskega parlamenta, kadar obravnavajo evropske interese v njenih zaledjih ali ko med diskusijo o človekovih pravicah in enakih možnostih pod mizo mešetarijo z naravnimi viri, poceni delovno silo ter gospodarskimi priložnostmi, ki jih indijska vlada brez sramu razdaja pod ceno. Je država z najhitreje rastočim prebivalstvom in gospodarstvom (je dvanajsto največje gospodarstvo na svetu po tržnih deviznih tečajih, četrto največje po kupni moči ter drugo najhitreje rastoče gospodarstvo). Druga največja država po velikosti populacije in najbolj heterogena in pluralna država po številu jezikov (18 uradnih in nekaj sto drugih jezikov ter več kot 22.000 dialektov), ki izhajajo iz štirih večjih jezikovnih družin (indoevropski jeziki, avstroazijski jeziki, dravidski jeziki in tibetoburmanski jeziki), ima več kot 2000 etničnih skupin in vse najbolj poznane svetovne religije. Prav tako pa je dežela, kjer več kot tretjina prebivalcev ne zasluži dolarja na dan, kjer je tretjina prebivalstva nepismena, petina pa nima dostopa do pitne vode. Je dežela z najvišjim deležem nezadostno prehranjenega prebivalstva, četudi ima potencial, da bi oskrbovala velik del človeštva.

Raj in pekel za filozofije, mitologije in religije, stkana v ašramih, templjih, džamijah, cerkvah in molilnicah z vulgarnimi, norčavimi svetniki, zavetniki in božanstvi, Ganešem, Budo in devo. Dežela z nekaj ultrabogatih ter večinskim revnim prebivalstvom, ki ne glede na kastna in statusna protislovja zmore vsak dan blagosloviti z drugačnim praznikom. Je dežela Gandija in vrste drugih mučenikov. Kar je za zahod Hollywood, je tam čez Bollywood, vlogo Brada Pitta igra Shah Rukh Khan, jogi pravijo jog. Tudi svete krave v Indiji zares niso svete, kot sicer še danes učijo domači učbeniki. V glavnem služijo za mleko, recikliranje plastike in drugih odpadkov ter pogosto še za brezplačno usmerjanje prometa, zlasti rikš. Da v Indiji ne jedo mesa, je ogromen *lari fari*, saj se je treba za pristen vegetarijanski obrok krepko potruditi. Nacionalne statistike dokazujejo, da se uživanju mesa odpoveduje četrtnina populacije, vendar nič ne povejo o tem, kdo iz prepričanja in kdo zaradi pomanjkanja. Solarni jogiji naj bi živeli od vode in sonca, večinsko revno prebivalstvo pa od čarovnij iz začimb in riža. Je tudi podcelina z najodmevnejšimi naravnimi nesrečami, za katere se hitro dokaže, da jih je povzročila kapitalsko dovolj močna človeška roka neodgovornosti; je domovina festivalov in praznovanj, obredja in neizčrpnih priložnosti za slovesnosti in rajanja. Kako se sploh ustavi v opisovanju teh pestrih raznolikosti, ki so jih rodile starodavne civilizacije?

Empatija v Koromandijo

Da je Indija dežela protislovnih strasti, bodo razgrnila domala vsa besedila tega zbornika. Ni je avtorice ali avtorja, ki ne bi namignila ali namignil na vsaj kak v oči bodeč kontrast z obravnavanega področja. Kje se zares skriva protislovje, kje je rast namesto strasti in kje je strast ušla iz povodcev, kako se protislovjem upirajo tisti, ki jih neobvladljive strasti drugih potiskajo čez robove zmožnosti, pa spet, kje drugi ali tretji tešijo svoja hotenja, in ne nazadnje, kje strast lahko prevzame oblast – vse to – in še mnogo več bodo prečesala posamezna poglavja pričujočega dela.

Za začetno empatijo v podcelino bo poskrbel prispevek »Iz Koromandije viz lau«. Napisala ga je avtorica, ki je bila že pri dvanajstih letih prepričana, da bo postala indijska zdravnica. Indija ji je zlezla pod kožo, če ne tedaj, ko je kot deklica hlastala indijske romane, pa zdaj, ko se vrača, jo raziskuje, opazuje, popisuje, o njej predava, piše, prevaja indijske avtorje in še kaj. Prek elektronskih zapisov iz dnevnikov, ki jih je iz Indije v začetku leta 2008 pošiljala svojim najdražjim, nam govori Zoja Skušek, danes najbolj eminentna urednica in prevajalka znanstvenih in leposlovnih del v Sloveniji, ki je poskrbela tudi za knjižni izdaji *Ekonomija blaginje* Amartyja K. Sena [Založba /*cf, Rdeča zbirka, 2002] in pred kratkim še bengalskega epskega romana *Pesem ceste* Bibhuti Bhushan Banerji [Založba /*cf, Zbirka Kaif, 2008].

Prek njenih fragmentov iz Indije se sestavijo utrinki kulturnega bogastva heterogene družbe, politična razdrobljenost, razglašena indijskega vsakdana, ki lahko združuje duhovne blaznosti v obliki Aurovilla, kjer čezmerno pametni in poduhovljeni zahodnjaki diktirajo spiritualne ekstaze, ter na drugi strani permanentni boj za preživetje; položaj vdov, pa kdaj očetje pomivajo posodo, kdaj te kot gostjo pitajo, kaj ji zaupajo obiralci čajnih nasadov, kako ji duhovnik s prijatelji pričara prav poseben rojstni dan. Z literarno dragoceno ekspresijo povzema osebna doživetja, rituale, življenjske zgodbe ljudi, ki jih srečuje, veliko tistega, kar je tri mesece vsrkavala s široko odprtimi očmi in

ušesi. V njenih doživetjih se bo lahko prepoznal vsakdo, ki se je kdaj koli sprehajal po Indiji, če ga je le zanimalo kanček več od kulise prve podobe.

Središča nesmrtnih ljudskih src in množičnih političnih gibanj

Šive imajo v Indiji in tudi pri nas. O Vandani, ki jo gibanje v Evropi pozna po zagrizenem boju za vodo in drugih ekoloških in političnih temah, pa v Indiji govorijo za spoznanje manj zagnano, saj »gospa ne deluje s kmeti in revnimi, z upornimi«, poudarjajo ženske v Bhopalu, komunisti v

Delhiju in angažirani študenti ter zamahnejo, češ »ona ima zgolj en inštitut«. Za nekatere ljudi v Indiji »imeti en inštitut« pač ni dovolj. Voditeljic in voditeljev, ki bi jih vzljubili in postavili v središče nesmrtnih ljudskih src, danes skorajda ni več – kajti mednje uvrščajo prodorne intelektualce, ki so hkrati tudi mučeniki, ljudski voditelji, vse življenje brez lastnine in nenehno v boju.

Daleč najbližje tej podobi je današnja voditeljica neoboroženega, pretežno staroselskega in kmečkega ljudskega gibanja Narmada bačao andolan (NBA), Medha Patkar, vendar komunisti in nekateri drugi, ki se štejejo za indijsko levico, trdijo, da je njen diskurz populističen ali pa gandijevski. Vsakršen poskus alternative, ki se ni posluževal ideološko zaprtih in nesporno enoznačnih diskurzov, je bil in verjetno še bo zavržen, in to ne velja le za Indijo. Gibanje NBA, ki združuje najrevnejše in politično zapostavljene populacije v treh državah (Gudžarat, Madhja Pradeš in Maharaštra), že več kot dvajset let ustvarjajo uporne indijske ženske iz najnižjih družbenih slojev (zlasti iz skupine staroselcev – adivasijev ter nekaj nedotakljivih – *dalitov*), ki nizajo vrsto uspehov v boju proti politikam Svetovne banke ter se razmeroma uspešno upirajo netrajnostnim in »samomorilskim« razvojnim projektom (kot pogosto imenujejo neoliberalne politike gibanja v Indiji), ustvarjajo socialne mreže ter vrsto izobraževalnih, kulturnih in drugih socialnih institucij. NBA pomeni »Rešimo reko Narmada«, največjo indijsko reko, na kateri želi vlada s tujimi sredstvi in korporacijami postaviti 3200 jezov, ki bodo neposredno ogrozili življenje dveh odstotkov celotne indijske populacije oziroma 25 milijonov ljudi. Velik nacionalni projekt sicer poteka od srede šestdesetih let preteklega stoletja, vendar ga še niso dokončno uresničili. Samo do leta 2000 so nasilno izselili 40 milijonov ljudi, od tega večinoma staroselce, ki so danes permanentni migranti, družine brez vsakršne možnosti stalne nastanitve. NBA združuje najbolj zatirane in marginalizirane populacije v osrednji Indiji, ki z liberalizacijo gospodarstva in novo (globalno) politiko izgublajo z ustavo zagotovljene pravice (pravica do bivanja na zemlji, ki jo staroselcem zagotavlja ustava, pravica do upora, pravica do dela, pravica do dostojnega življenja itn.).

Pa vendar se niti Patkarjeva in gibanje NBA ne more približati dvema mučenikoma, katerih imena z vse večjim spoštovanjem izgovarjajo tako gandisti kot tudi komunisti in socialisti. Kot ironija pa se je v zadnjih letih prvič dogodilo tudi to, da ju poskušajo v svoj prid interpretirati še nazadnjaške sile verskih fundamentalistov. Govorimo o dveh borcih, ki sta svoje življenje načrtno žrtvovala za gibanje, saj sta bila v politično najbolj prelomnih zgodovinskih obdobjih Indije prepričana, da bosta s svojim delom prinesla širše družbene spremembe, in za to idejo sta se bila pripravljena odpovedati svojemu življenju. Prepričana sta bila, da bo njuna mučeniška smrt le še dodatno razvnela ljudske upore ter prispevala k demokratizaciji družbe.

Preden ju predstavimo, pogledjmo, kako si ju podrejajo današnje nazadnjaške sile v Indiji. Kmalu po neodvisnosti so se uveljavila in razširila skrajna desničarska gibanja, ki so poskušala

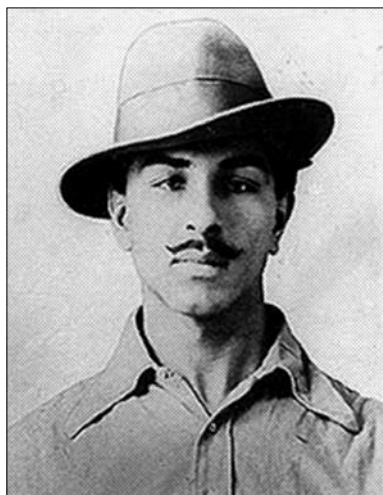
Vandana Shiva

Medha Patkar

² Termin *communalism*, ki ga v tem besedilu prevajamo kar komunalizem, se na območju Južne Azije uporablja za sistematično družbeno upravljanje pred-sodkov, napetosti in konfliktov. Označuje ljudske iniciative, utemeljene na verski (vse pogosteje tudi rasni, kastni idr.) nestrpnosti in razločevanju. Komunalne sile nastajajo v identifikaciji razlik do druge identitete.

³ Več o silah komunalizma glej: Ahmad, Imtiaz (1984): *Political Economy of Communalism in Contemporary India, Economic and Political Weekly*, 19 (22/23): 903–906. Ludden, David (ur.) (1996): *Contesting the Nation: Religion, Community, and the Politics of Democracy in India*. Philadelphia: Univ. of Pennsylvania. Factsheet Collective (ur.) (1984): *Communalism: The Razors Edge*. Factsheet, 2. Mumbai: Centre for Education and Documentation (CED).

Bhagat Singh

hinduizem opredeliti kot edino relevantno religijo v Indiji. Danes te iniciative imenujejo *hindutva* ali kar *komunalizem* oziroma *sile komunalizma*.² V Indiji se je politizacija hinduizma okrepila z nastankom indijske ljudske stranke (*Bharatiya Janata Party* – BJP) leta 1980, ki je v manj kot pol desetletja prerasla v drugo največjo stranko v državi (takoj za kongresno stranko). Komunalizem se manifestira v množičnih nemirih in pobojih. V glavnem se opredeljuje z utemeljevanjem razlik do svojega glavnega sovražnika – islama, in tudi do drugih religij ter tako hkrati odpira prostor za islamski fundamentalizem in vrsto drugih verskih sekt, ki posegajo po skrajnih sredstvih v bran ali za prevlado njihove vere. Med največje primere izgredov, vezanih na sile komunalizma, sodi že poboj 500.000 prebivalcev zaradi delitve Indije leta 1947. V nemirih sil komunalizma je ob koncu drugega mandata Indire Gandhi (v prvi polovici osemdesetih let) umrlo 3000 sikhov. Zaradi množičnih izgredov v Mumbaju je leta 1992 več kot 200.000 muslimanov in hindujcev zapustilo svoje domove itn.³

Vendar, vrnimo se nazaj: ta dva, v ljudskih srcih zapisana človeka, ki sta pomagala levici drhteti in leteti onkraj predstavljenih ciljev ali utopij za obdobje in prostor, v katerem sta živela, ter katerih politično ustvarjanje danes v svoj prid reinterpretirajo sile komunalizma, sta: ateist, anarhist in poet Bhagat Singh (1907–1930) ter delavec in vodja sindikata Shankar Guha Niyogi (1943–1991). *Shaheeda* ali mučenika, ju danes naslavljajo množična ljudska gibanja v Indiji, obeležujejo njun boj in ljudsko srce. V drugem poglavju »Razredni antagonizmi in utopistike« objavljamo prevoda njunih zadnjih dveh strokovnih prispevkov, preden sta doživela nasilno smrt. Oba sta imela več ponujenih priložnosti in nakazanih izhodov, da bi se ognila tragičnemu, mučeniškemu koncu. V zameno bi morala opustiti svoj boj ter se umakniti iz javnega in političnega življenja, podpisati predajo ali zapustiti državo. Ker pa sta, predana političnemu boju, videla možnost drugačne Indije prav v doslednem in radikalnem upiranju širokih ljudskih množic, ki so se mobilizirale na podobnih idejah, sta svoj boj razumela kot dosledno politiko principov in načel gibanja, smrt pa kot najmanjšo žrtev na poti k osvoboditvi (post)kolonialne Indije.

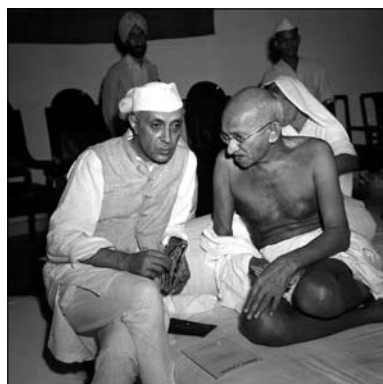
Oba sta bila borca za drugačno Indijo: Singh za neodvisnost Indije in zmago revolucionarnih sil, kar se ni uresničilo, Niyogi pa proti poskusom netrajnostne tehnološke revolucije in imperializma, ki sta v sedemdesetih letih 20. stoletja dosegla regijo Čatisgarh. Singh je zaradi prodornega pisanja in anarhističnih nazorov, ki so vključevali ateizem, izrazito netipičen za takratno Indijo, v času svojega življenja osvojil več ljudskih src kot Gandhi. S triindvajsetimi leti je postal mučenik protikolonialne Indije. Njegov boj za socializem in komunizem je bil v nasprotju s *satyagraho* ali mirovnem gibanjem – saj je opozarjal, da tovrstno gibanje sicer stremi k neodvisnosti, vendar pa stremi tudi k ohranjanju družbenih razmerij. Neučakanost do neodvisnosti in predanost novi revolucionarni politiki, ki je tedaj krepila različne komunistične in socialistične

boje, sta gnala mladega Singha, da je objavljala manifeste in pamflete, uredil številna revolucionarna gradiva, koordiniral revolucionarno stranko (*Kirti Kissan Party*), pripravljala vseindijske kongrese revolucionarnih sil, koordiniral sestanke in vrsto drugih dogodkov, ki so jih zaključevali vzkliki *Inquilab zindabad!* [*Naj živi revolucija!*]. Tovrstni slogani odzvanjajo še v današnjih gibanjih, vendar je njihov pomen mnogo bolj heterogen in razdrobljen kot v času boja pandžabskega anarhista, saj večina današnjih prebivalcev trdi, da so dosegli neodvisnost Indije, ne pa tudi revolucije, ki bi prinesla tako zelene družbene spremembe. Čeprav so aktivisti zbirali peticije in se mobilizirali po vse Indiji, čeprav bi Gandhi ali kdo drug od vidnejših nacionalističnih borcev z lahkoto ustavil smrt mladega anarhista, se je njegov boj zaključil tragično, bolj zaradi njegovega prepričanja kot zaradi neposredovanja drugih. Že na dan obešanja je ljudstvo Gandija posulo s črnim cvetjem, ko se je vrnil iz Londona, v znak razočaranja in boleče izgube. Neodvisna Indija ni nikoli uresničila leninističnih in socialističnih teženj, zaradi katerih se je žrtvoval Bhagat Singh, tudi zato je danes morda bolj živ kot za časa kolonializma. Anarhizem pa je postal psovka celo med indijsko levico. Tudi Bhagat Singha, ki se je vse svoje kratko življenje opredeljeval za nedvoumnega anarhista in ateista, četudi se je poleg poznavanja Kropotkina in Proudhona nenehno skliceval še na marksizem, leninizem in trockizem, predstavljajo zgolj kot mučenika, nacionalista in socialista.

Shankar Guha Niyogi pa je najbolj prodorno ime za ljudska srca po neodvisnosti. Komaj polnoleten se je iz Bengalije preselil v Bhilai, kjer je kot stotine drugih izobraženih mladeničev videl možnost zaposlitve v jeklarni. Po diplomu sredi šestdesetih let se je tudi zaposlil ter bil sekretar sindikata Blast Furnace Action Committee. V nadaljnjih nekaj letih je bil član Koordinacije komiteja revolucionarnih komunistov, preden so se preimenovali v Komunistično stranko Indije – Marxisti–Leninisti (KSI–M–L), vendar jo je v nekaj letih zapustil, saj v njej ni videl emancipatornih metod za razreševanje in preseganje ljudskih problematik. S tem pa je izgubil tudi zaposlitev ter se nato skoraj deset let kot nomadski delavec preizkušal in učil med prostranimi staroselskimi kulturnimi entitetami sedanje države Čatisgarh. Vključeval se je v lokalne boje in soorganiziral boje s staroselci v gozdovih Bastarja, z lovci in prodajalci rib v Durgu, kmetijskimi delavci v Keri Jungata, pastirji koz v Rajnandgaon, v mobilizacije za vodni zbiralnik v Rajnandgaon, v ljudske boje za vodo v Daihand itn. Leta 1977 se je preselil v Dalli Rajhara, kjer so ga zaradi odmevnih upiranj in samoorganiziranja delavcev povabili za predsednika prvega alternativnega sindikata rudniških delavcev *Chattisgarh mines shra-*

Shankar Guha Niyogi

Nehru in Gandhi

Ambedkar

mik sangh (CMSS). Le nekaj let za tem so delavci ustanovili še politični sindikat – *Čatisgarh mukti morča* (CMM) ali Čatisgarhsko osvobodilno fronto, ter začeli neodvisno, alternativno in trajnostno organiziranje lastnih skupnosti. Podobno kot vsak večji in prepoznaven voditelj v Indiji, ne glede na politično usmeritev, je bil tudi Niyogi umorjen (28. septembra 1991). Gibanje je pred novimi preizkušnjami in tokrat brez voditelja, ki so ga odlikovali močna razredna pripadnost, široko poznavanje domačih in globalnih gospodarskih razmer ter inovativni načini upiranja negativnim učinkom liberalizacije.

Sklop »Razredni antagonizmi in utopistike« poleg natančnejše študije primera alternativnega sindikalnega gibanja v Čatisgarhju dopolnjuje še besedilo avtorja Debala K. SinghaRoya, ki je doslej objavil največ znanstvenih del na temo kmečkih gibanj ter je eden redkih raziskovalcev, ki analiza trende in procese indijskega podeželja. Z njegovo mikroanalizo, ki jo je opravil v posameznih vaseh v Zahodni Bengaliji in Andhri Pradešu, bo postalo veliko bolj očitno, zakaj je v Indiji danes največja samomorilnost med kmeti ali ljudmi, ki so živeli od dela v kmetijstvu, od kod izvirata lakota in zatiranje, kakšna je vloga posameznih družbenih razredov in kateri so poskusi družbenih sprememb.

Med večje ikone postkolonialnega obdobja v Indiji se za predstavljenima mučenikoma uvršča vrsta voditeljev verskih fundamentalizmov ter podobnih iniciativ in gibanj. Rek ali izročilo, da je *Gandi navdihnil nacionalistično gibanje do množičnih razsežnosti in ga oskrbel z moralnimi načeli, da mu je Nehru dodal gospodarsko in socialistično razsežnost ter da je Ambedkar indijskemu ljudstvu nesebično poklonil temeljito družbeno vsebino ter izzval demokratično vizijo*, ki ga zunaj Indije še ponavljajo bolj ali manj strokovne razprave, v Indiji preprosto ne zdrži več. Edini neoskrunjeni spomeniki, ki še polnijo vpadnice ali trge mest, so tisti z Ambedkarjem. To je človek, ki so si ga Indijci zapomnili zaradi njegovega boja za *dalite* (nekdaj nedotakljive) in najbolj zatirane v državi ter kot človeka, ki je ljudi spodbujal k budizmu, saj je menil, da je budizem najmanj diskriminatoren med vsemi drugimi verami in prepričanji v Indiji. Nehruja, ki jim je danes še za kritiko odveč, so po Indiji že umaknili. Tudi pred rektoratom po njem poimenovanega univerzitetnega mesta v Delhiju ga morajo varovati, da ostaja v enem kosu, obdan s cvetjem, v ponos novim rodovom. Gandijeve doprsne kipe ali skulpture pa sta na vpadnicah v indijska mesta dodobra načela čas in ljudska roka.

Prepihi in reinterpretacije revolucionarne zgodovine

Pa vendar so številni ljudski voditelji, ki jih v Indiji danes zavračajo, nosili veliko bolj izdelane ideje o spremembah in razvoju, kot pa jih ponujajo sodobne interpretacije. O Manabendri Nathanu Royu (1887–1954) sicer v tem zborniku natančneje ne govorimo, zato bomo nekaj besed spregovorili na tem mestu, saj ga smatramo za pomembnega borca za neodvisnost. Naravnost nepredstavljivo je, da so ga, med drugimi, zavrgle tudi komunistične sile, saj je bil ustanovitelj mehiške in indijske komunistične stranke ter eden najpomembnejših ljudi v kominterni. Očitno je reinterpretiranje zgodovine in zavračanje revolucionarne dediščine aktualno tudi v Indiji, ne le v Evropi ali Sloveniji.

Njegovo pravo ime je bilo Narendranatha Bhatiachrya, vendar ga je zaradi izgnanstva kasneje večkrat spremenil, in je danes je poznan pod imenom Manabendra Nath Roy. Za neodvisnost Indije se je Narendranatha začel boriti kot štirinajstletni deček v okviru nacionalističnih sil (ki so bile v obdobju boja proti kolonializmu razumljene kot osvobodilne sile). Leta 1915 je

pobegnil v ZDA, kjer naj bi dobil orožje za indijsko oboroženo vstajo proti britanski nadvladi, vendar mu akcija ni uspela, in ker mu je grozil zapor, se je preimenoval v M. N. Roy. Tu se je prvič srečal z literaturo Karla Marxa ter se zaradi preganjanja zatekel v Mehiko, kjer je leta 1919 pomagal ustanoviti prvo mehiško komunistično stranko, naslednje leto pa še indijsko. V Mehiki je predaval in pomagal vzpostaviti mehiško-sovjetsko sodelovanje komunističnih sil. Kasneje je odpotoval v Moskvo, kjer ga je Lenin določil za predstavnika izvršnega odbora kominterne. Dobil je vrsto zadolžitev in obveznosti, ki so zadevale osrednjo in južno Azijo, Kitajsko in Evropo. Treniral je revolucionarne sile v osrednji Aziji, ogromno je potoval ter imel vrsto pomembnih zadolžitev v mednarodni zvezi komunistov, objavljaj je vrsto člankov, ustanavljal univerze in filozofske revolucionarne šole, sodeloval z nemškimi komunisti, uspešno izpeljal gverilski upor proti Britancem v Iranu, bil komunistični posrednik pri komunistični stranki na Kitajskem ... vse dokler ga Stalin leta 1929 ni izključil iz kominterne. Ilegalno se je vrnil v Indijo, kjer so ga obsodili na dvanajstletno zaporno kazen. V času prisilnega fizičnega dela v zaporu napiše svoja prva večja in odmevnejša dela (med njimi so *Materializem, Zgodovinska vloga Islama, Herezije 20. stoletja, Znanost in vraževerje, Človek in narava, Od divjaštva do civilizacije, Nacionalizem: zastareli kult, Filozofija fašizma, Ideal indijskega ženstva, Pisma iz ječe, Znanost in filozofija...*).

Manabendra Nath Roy

Po šestih letih zapora je bil predčasno izpuščen in leta 1936 se je priključil indijski stranki Kongres, ki je postala vodilna sila v gibanju za neodvisnost. V kongresu je organiziral marksistično sekcijo radikalnih poslancev (skupaj s Subhasem Chandra Bosem), vendar je leta 1940 iz stranke izstopil, saj je imel Gandija in Nehruja za nasprotnika neodvisne Indije. Bil je prvi in eden redkih, ki je kritiziral Gandijevo vlogo v osvobodilnem gibanju na osnovi filozofije zgodovinskega materializma še pred neodvisnostjo in je, kar je še bolj pomembno, kritiko utemeljeval tudi na starodavni indijski materialistični misli, ki je izhajala iz racionalne in kritične filozofije, imenovane *lokayat* ali *charvaka*. Roy je menil, da ima lahko edinole starodavna sekularna tradicija v indijski filozofiji tako močan pomen za prihodnost Indije, kot ga je imelo ponovno odkritje starogrške misli v renesansi za Evropo v 15. in 16. stoletju. V obdobju med letoma 1940 in 1946 je objavil številne knjige (*Indija in vojna, Abeceda fašistične ekonomije, Osnutki ustave svobodne Indije, Džavaharlal Nehru: zadnja bitka za svobodo, Nove usmeritve* itn.). Leta 1947 je objavil delo *Ruska revolucija*, kjer analizira razvoj Sovjetske zveze od leta 1917, naslednje leto pa še kritične premisleke o marksizmu in humanizmu (*Onkraj marksizma in Novi humanizem*). Leta 1948 je zapustil Radikalno demokratsko stranko ter ustanovil Radikalno humanistično združenje in indijski renesančni inštitut, izdajal je revijo *Humanistična pot* (sprva se je imenovala *Marksistična pot*). Do smrti se je ukvarjal s filozofijo radikalnega humanizma.

V Indiji sem o kritiki dela M. N. Roya spraševala številne znanstvenike in ljudi, aktivne v sodobnih komunističnih gibanjih, vendar pa ga ti niso niti dobro poznali, ali pa so ga takoj in neargumentirano zavrnil kot zgrešenega revolucionarja. O Royu je mogoče najti vrsto del, ki utemeljujejo, zakaj ne sodi v revolucionarno dediščino, ter še več interpretacij, ki utemeljujejo

njegov antihinduizem, vendar pa je Royjev humanizem nadaljevalo precej indijskih filozofov [kot na primer letos preminuli bengalski pesnik in filozof Sibnarayan Ray ter biharski filozof Ramendra Nath].

Globalizacija in indijanizacija

Anil Sadgopal, radikalni pedagog iz Bhopala, ki je z veliko skupino kritičnih pedagogov v letih od 1972 do 2002 v državi Madhja Pradeš vodil nacionalni javni osnovnošolski učni program z alternativnimi metodami (kjer je združeval Gandijevo temeljno izobraževanje in Freirejevo radikalno pedagogiko), je v prispevku »Globalizacija: dekonstruiranje njene izobraževalne agende« razgrnil prednosti preteklih politik formalnega in neformalnega izobraževanja v Indiji pred sodobno neoliberalno politiko, ki se je z jomtiensko deklaracijo začela uresničevati po letu 2002.

Jomtiensko deklaracijo so v Indiji (kot v drugih državah v razvoju) uvedli na pobudo Združenih narodov in Svetovne banke – to je neke vrste agenda za »tretji svet«, ki bi jo do

neke mere lahko primerjali z bolonjsko reformo v Evropi. Homogena agenda za izobraževanje v državah v razvoju je s premišljenimi epistemološkimi učinki nove paradigme prinesla vrsto ukrepov, s katerimi je spodbudila krčenje državnih sredstev za izobraževanje ter prednostne politike za izobraževanje določenih družbenih skupin, fragmentacijo znanja in postopno transformacijo indijske filozofije in ljudske vednosti. Učni načrt je preferenčen zahodni hegemoniji in globalnemu tržnemu gospodarstvu, poudarja človeške vire in izobraževanje za trg. Vzpostavila je ločenost vednosti od družbenega etosa, okrepila hierarhizacijo družbe prek izobraževalnih načrtov, diskriminacijo za posamezne družbene razrede ali kaste ter izključevanje glede na spolne, starostne, verske, kastne ter druge karakteristike oziroma pripadnosti. Celoten diskurz o socialno-ekonomski tehtnosti in pedagoški nujnosti javnega izobraževanja je nadomestil arbitraren ahistoričen in nepedagoški diskurz. Zmanjšuje se število pedagogov, vse več je neprimernih delovnih okolij, učno gradivo ne ustreza vzgajanju in izobraževanju za socialno pravično in enakopravno družbo itn.

O spremembah v izobraževanju, vlogi nevladnega sektorja ter medijev pri odstiranju propadanja podeželja, malega kmeta, ljudi brez zemlje, prikrivanju samomorilnosti kmetov, neprimernem zdravstvu in prehrani itn. spregovori tudi prevod najbolj priznanega indijskega kritičnega novinarja – Palagummija Sainatha, ki je leta 1996 napisal uspešnico z naslovom *Vsakdo ima rad dobro sušo*, za katero je prejel več kot trideset mednarodnih in domačih nagrad. Sainath je urednik kmetijske politike pri najbolj branem dnevniku *The Hindu*, doslej je pisal

za več deset dnevnikov in drugih časopisov, redno predava v ZDA ter tudi drugod po zahodnih deželah; zlasti analizira medije ter poučuje mlade novinarje o raziskovalnem in kritičnem novinarstvu – dveh predpogojih za vsakršno novinarsko poročanje, ki ju je medijska politika v večini držav sveta že opustila. Z natančno analizo medijev in novinarstva, s kritiko nevladnega sektorja ter učinkov »razvojnih« politik nazorno predstavi »gospodarski čudež« Indije. Skrivnosti indijskih čudes se zanj razkrijejo na primer v tem, da v njegovi deželi živi tretjina vseh oseb na svetu, ki jim primanjkuje varne in primerne pitne vode; da njegova dežela skriva skoraj polovico vseh nepismenih na svetu; da ima Indija skoraj tretjino vseh otrok na svetu, ki ne hodijo v šolo; da je prva dežela glede na delež absolutne revščine in glede na stanovanjsko problematiko. Od izdaje Sainathove monografije je minilo dvanajst let in v tem obdobju so se »razvojni« trendi v Indiji le še pospeševali – smer je ostala ista.

Čeprav so vsa besedila v tem zborniku do neke mere izpostavila vprašanje spola v indijski družbi, pa se resnična podoba življenja ženske v Indiji izrisuje šele s prispevkom Tanje Rener, ki je skrbno zbrala statistično in narativno prikazane podatke in interpretacije, ki pojasnjujejo, zakaj in v kakšnem obsegu je prisotna diskriminacija glede na spol (in starost), kakšne so posledice patriarhalne družbe, smrtne obsodbe žensk, deklet in nikoli rojenih deklic. Pritegnile so jo zlasti vprašanja, ki zadevajo družino, gospodinjstvo, poroke (dogovorjene poroke mladoletnic), sistem dot, ženski infanticid, nasilje nad ženskami, stigmatizacija vdov in tudi trdoživost *satija* [ko žive vdove zažgejo skupaj s pokojnim možem v obredni kremaciji]. V tem besedilu pač ne bo mogoče najti opisov svilenih sarijev, naslade v *pirsingu*, barvnih in žvenketajočih zaplestnicah, poslikavah ženskih teles, ličilih in barvnih odtisih na čelu, ali pa o drugih prelestnih lepota *body arta*, nič takega, kot so trebušni ali orientalski plesi, monsunska poroka. Šlo bo enostavno za *hard core* odstiranje sicer na videz kričavo osvobajajočih raznolikosti, ki pokrivajo in odzvanjajo zakoreninjenosti patriarhalne družbe, krvave kastne stigmatizacije, vsakdanji boj za zadosten obrok hrane revnih deklic in žena – odtis Indije, ki ga mimobežen popotnik in znanstveno neoporečen diskurz (kdo ve zakaj) ne bosta razkrila.

Indijska podcelina je domovina veličastne civilizacije in imperijev, ki so jih odkrivala trgovske poti, z gospodarskim in kulturnim bogastvom ter Babilon svetovnih religij, kot so hindujstvo, budizem, džainizem in sikhizem, zaratuizem, judovstvo, krščanstvo in islam. V prvem tisočletju našega štetja se je indijska kultura širila s podceline in danes jo poznamo in uživamo domala v vseh delih našega planeta. Kot dežela, kjer so se sekale trgovske in nomadske poti, je postala ozemlje velikih interesov, ki prihajajo iz Evrope, Afrike, Bližnjega vzhoda ter Daljnega vzhoda. Indija nikoli ni bila zamišljena kot enotna federacija, čeprav je to idejo vzdrževala britanska vladavina prek Vzhodnoindijske družbe (*East India Company*) vse od začetka 17. stoletja. Zlasti na severni polovici države so neprestano potekale vojne za ozemlja in prevlado priseljencev, ki so prvotne naseljence pregnali proti jugu. Trgovska velemesta, kot so bila Bombaj, Goa, Chennai, Kalkuta, pa so ostajala v rokah Evropejcev. Zmago Šmitek, ki je kot etnolog in preučevalec mitologij, religij in kulture Indijo leta 2008 obiskal že šestnajstič, predstavi vlogo krščanskih misijonarjev zlasti iz Bengalije, njihove metode dela in prilagajanje sodobnim družbenim razmeram, s podrobno predstavitevjo nekaterih misijonark in njihovih izkušenj zlasti v Bengaliji. Indijo je prvič obiskal v času svojega študija ter ostal tako rekoč edini raziskovalec iz Slovenije, ki jo je neprekinjeno spremljal skozi zadnja štiri desetletja, ko Indija preživlja silovite spremembe.

V prispevku »Razredna mobilnost in menedžment globalnega trga dela« bo predstavljena primerjalna študija posebnih ekonomskih con in neoliberalnih projektov v Indiji, na Kitajskem in v državah Latinske Amerike, ki poskuša dokazati, da kapitalizem v Indiji nič manj kot dru-

god po svetu ne utrjuje razredne determiniranosti v deželi, ki je osnovana na kastnem sistemu. Prav nasprotno. Družbena stratifikacija se z neoliberalnimi razmerji utrjuje tako, da se najnižji družbeni razredi ne izkopljejo iz revščine, temveč se utaplajo v vse manjši verjetnosti preživetja. Pogoji in strategije globalnega tržnega gospodarstva so nacionalne vlade ob koncu 20. stoletja potisnili v protislovne in pogosto netrajnostne gospodarske strategije, ki imajo skrajno destruktivne učinke v naravnem in družbenem okolju. Vlade so pripravljene za vsako ceno in do skrajnosti izkoristiti naravne danosti, brezposelno vojsko delovne sile (tudi otroško delo), se odpovedati suverenosti določenih delov nacionalnih ozemelj ter celo žrtvovati pridobitve socialnih in kulturnih revolucij, ki so jih ljudstva izborila skozi dolgo zgodovino osamosvajanj izpod kolonializma, neokolonializma, imperializma in fašizma. Eden takih skrajnih primerov hitre razprodaje ekonomskih, političnih, socialnih in kulturnih pridobitev revolucij, ki jih uvajajo nacionalne vlade po vsem svetu, so politike posebnih ekonomskih con – PEC (*special economic zone* – SEZ) znotraj nacionalnih ozemelj. Gospodarska rast še zdaleč ne zagotavlja povečanja socialne blaginje, pa vendar se zdi, da nacionalne gospodarske strategije drvi-jo izključno v smeri krepitve gospodarske rasti ter v skrajnih oblikah obljube visokega gospodarskega razvoja prelagajo na novodobne gospodarske enklave. To je konec sedemdesetih let prva storila Kitajska, danes pa je politiko posebnih ekonomskih con po podatkih Svetovne banke mogoče najti v več kot polovici držav sveta. Indija je na borzi posebnih ekonomskih con v zadnjih dveh letih zastavila svojo prihodnost.

Zbornik bomo zaključili s prispevkom Jerneje Rebernak, ki je v Indiji v času doktorskega študija raziskovala primere radikalnih ali alternativnih pedagogik prek medijske komunikacije ter dokazovala, kako lahko drugačna pedagogika proizvaja sodobno indijsko kulturo. Izobraževanje vidi kot proces, ki se lahko razvija le znotraj socialnih in kulturnih okolij – to so izobraževalna okolja – pri čemer imajo mediji odločilno vlogo. Medij, ki ga različne skupine v Indiji in po svetu uporabljajo kot orodje pedagogike, je v tem primeru strip. Gleda, kako so različne angažirane skupine, med njimi tudi Alternativni pravni forum – ALF, strip uporabile za komunikacijo in izobraževanje, kako je bil uporabljen za skupine in skupnosti, ki nimajo elektrike ali dostopa do drugih medijskih tehnologij. Na primeru stripa pokaže, kakšni so lahko učinki pedagoškega medija, ki lahko prehaja kulturne, jezikovne in verske heterogenosti.

Horizonti in perspektive

Preučevati in opisovati deželo protislovnih strasti, kot je Indija, zahteva veliko tistih spretnosti, ki jih je sodobno družboslovje že opustilo in jih najdemo le še v literarnih delih, čeprav tudi tam vse manj. Zvedavost je le ena izmed potrebnih kvalitiet za preučevanje, ki se ji ne smemo odpovedati, raziskovalno terensko delo pa je gotovo takoj za njo. Oba sta postala tako rekoč odveč, njuni uporabniki in uporabnice pa nekaj v slogu neobjektivnih in nekonsistentnih poročevalcev ali raziskovalcev. Nič ne de – v pričujočem delu

je obilica zvedavosti, norčavosti in domišljije, pa tudi poglobljene kritike in celostnih analiz, ki odpirajo nekatera temeljna vprašanja, s katerimi se sooča sodobna Indija, hkrati pa ponujajo bralki in bralcu veliko sugestij za premišljanje novodobne Evrope, globaliziranega sveta in tudi Slovenije. S tem zbornikom nikakor nismo imeli ambicij, da bi odprli vsa relevantna vprašanja, ki se nanašajo na Indijo, temveč je bil zamišljen kot prvi poskus in spodbuda za širše in poglobljene diskusije o družbenih in političnih vprašanjih, ki so aktualna tako v Indiji kot drugod po svetu. Če se bo diskusija razvila in če se bo pokazala želja po novih in obširnejših premislekih, novem sodelovanju s študenti, raziskovalci, profesorji in bralci, bomo obravnave, vezane na Indijo, zagotovo še nadaljevali.